

navegador

De la Revolució tranquil·la al referèndum: transformació cultural i hegemonia sobiranista al Quebec

vista prèvia >

Fa dècades que la construcció nacional del Quebec, i el seu anhel sobiranista, són far de referència per a les diferents sensibilitats del catalanisme. Un dels episodis clau per entendre el fet quebequès és la Revolució tranquil·la, una ràpida transformació social i cultural del país, la qual va posar els fonaments dels quals emergiria el sobiranisme que va marcar a tota una generació. Ara quan el sobiranisme quebequès torna a despertar, convé il·luminar una etapa de canvi que va ser decisiva per a l'emergència d'aquest moviment.

Marc Sanjaume-Calvet

Professor lector de Ciència Política a la UPF

@marcsanjaume

El 2025 ha estat el de la represa en les relacions de Catalunya amb el Quebec. La reunió de la Comissió Interparlamentària Catalunya-Quebec, que va tenir lloc a l'abril, va ser la primera des del 2005. Aquesta comissió havia nascut arran de l'acord de col·laboració signat el 2002 amb l'objectiu de desenvolupar un diàleg entre totes dues cambres per reforçar els vincles d'amistat entre «*dos pobles amb una forta identitat nacional, cultural i lingüística*».¹ A aquest retrobament parlamentari s'hi ha afegit l'anunci recent de l'obertura d'una delegació de la Generalitat de Catalunya al Canadà, que comptarà, entre d'altres, amb un responsable específic per a les relacions amb el Quebec. Finalment, en els darrers mesos diverses formacions polítiques catalanes han cercat paral·lelismes recents amb el Quebec a l'hora de marcar l'agenda en matèria de traspàs competencials.²

---

1 PARLAMENT DE CATALUNYA, «El Parlament de Catalunya i l'Assemblea Nacional del Quebec reivindiquen la veu de les nacions sense estat en l'ordre internacional».

2 PALÓS, «L'independentisme català copia el Quebec en immigració i llengua després de la independència fallida».

El mirall quebequès, però, no és pas nou a Catalunya. Gairebé tots els presidents de la Generalitat restaurada han visitat la província canadenca: Pujol, el 1987 i el 1996; Maragall, el 2005; Montilla, el 2009; Mas, el 2011 i el 2014; i Puigdemont, el darrer, el 2016. El Quebec i el Canadà han captivat des dels federalistes més convençuts fins als independentistes més recents, passant per una àmplia franja del catalanisme que hi ha vist, més enllà dels referents geogràficament més propers, una lluita pel reconeixement i l'autogovern amb paral·lelismes clars amb Catalunya. És, doncs, una fascinació que ve de lluny. A finals del segle XX, l'advocada i política Carme Chacón es referia al Dictamen de la Cort Suprema canadenca sobre la secessió del Quebec del 1998 en aquests termes en un article acadèmic: «*L'observador més imparcial podrà trobar en aquest Dictamen un breu tractat del Dret constitucional, una salomònica apel·lació al Dret —i als seus límits— com a instrument d'ordenació pacífica i consensuada de la vida de la societat. A més d'una crida al comprimís, a la tolerància i al maneig de la bona fe entre les parts com a via de solució*

dels problemes polítics dintre del marc jurídic d'un Estat democràtic».³

La revifalla actual de les relacions bilaterals no sembla tampoc casual, sinó resultat d'un canvi de cicle polític a Catalunya que torna a cercar models d'autogovern i resolució de conflictes en l'experiència canadenca en l'era postprocés. De fet, durant la passada legislatura, l'executiu del president Pere Aragonès ja havia impulsat una iniciativa d'inspiració canadenca: la proposta d'Acord de Claredat.⁴ Tot i que no prosperà políticament, el president afirmà en el debat de política general del setembre del 2022 que volia «*un acord que identifiqui quan i com Catalunya pot tornar a exercir el dret a decidir, com ho han fet el Canadà i el Quebec*».⁵

---

3 CHACÓN; RUIZ, «El dictamen sobre la secessió de Quebec: un comentari». Traducció de l'edició. Text original: *El observador más imparcial podrá encontrar en este Dictamen un breve tratado del Derecho constitucional, una salomónica apelación al Derecho —y sus límites— como instrumento de ordenación pacífica y consensuada de la vida en sociedad. Además de una llamada al compromiso, a la tolerancia y al manejo de la buena fe entre las partes como vía de solución de los problemas políticos dentro del marco jurídico de un Estado democrático*.

4 BERTOMEU, «Aragonès proposa resoldre el conflicte emmirallant-se en el Quebec».

5 Veure: Diari de Sessions del Parlament de Catalunya. Ple del Parlament. Sessió 37, primera reunió, dimarts 27 de setembre de 2022.

La mort de Duplessis va marcar la fi de la «Gran obscuritat», una etapa tradicionalista i dominada pel nacionalisme conservador i moderat

El paral·lelisme no era exacte, ja que el Quebec mai no ha acceptat l'Acta de la Claredat, llei aprovada al Parlament canadenc el 2000, però la proposta s'inscriu dins l'admiració i l'interès que el model quebequès ha despertat sempre a Catalunya.

En aquest context, es fa evident que el coneixement sobre l'experiència del Quebec i del Canadà encara s'ha d'aprofundir molt més.⁶ L'estudi comparat dels seus debats polítics, jurídics i socials pot aportar eines útils per a Catalunya, no només per entendre millor els límits i les potencialitats dels processos sobiranistes en democràcies consolidades, sinó també per enriquir la reflexió interna sobre el futur de l'autogovern i les vies de resolució del conflicte polític. Així doncs, per entendre el Quebec, és imprescindible mirar enrere i recuperar la Revolució tranquil·la, és a dir, el profund procés de transformació política, social i cultural que va viure durant les dècades de 1960 i 1970. Aquesta transformació es va produir en un context de modernit-

zació i de canvi generacional, quan la societat quebequesa, fins llavors fortament dominada per l'Església catòlica i amb institucions públiques febles, va iniciar un camí cap a la secularització, la construcció d'un estat del benestar i l'afirmació nacional dins el marc del Canadà.

Un salt generacional

L'historiador Jaume Vicens Vives va introduir a casa nostra la concepció generacional per entendre els cicles econòmics, socials i polítics.⁷ Una anàlisi que el professor Carles Boix recuperà en un assaig brillant titulat *L'obertura catalana: estratègies polítiques del catalanisme en un món interdependent*,⁸ i que també hem abordat amb l'investigador Pau Torres en un capítol recent a l'obra col·lectiva liderada pels professors Alain G. Gagnon i Luc Turgeon.⁹ Sense aquest enfocament generacional resulta difícil comprendre l'abast, però també

les conseqüències, d'aquell període transformador. El posicionament de les generacions que la van protagonitzar els anys 1969 i 1970 pren tot el significat quan s'analitza en una dimensió històrica com una ruptura tardana amb el Quebec d'herència colonial francesa i posteriorment anglesa, en què els descendents dels colons francesos es van socialitzar durant gairebé dos segles.

Tal com explica la sociòloga Geneviève Zubrzycki,¹⁰ la mort del primer ministre quebequès Maurice Duplessis el 1959 va marcar un punt d'inflexió en la història del Quebec. Des de la conquesta anglesa del 1763, l'antiga possessió francesa a l'Amèrica del Nord havia viscut en una bombolla dominada per l'Església catòlica. La confederació canadenc, creada mitjançant una acta imperial britànica el 1867, va tolerar l'estructura social dels canadencs francesos a canvi d'una estabilitat colonial que duraria fins ben entrat el segle XX, només pertorbada per alguns episodis revolucionaris com ara les revoltes republicanes del bienni

⁶ L'Institut d'Estudis de l'Autogovern, per exemple, disposa d'una bona col·lecció oberta sobre la federació canadenc i el Quebec.

⁷ VICENS VIVES, *Industrials i polítics del segle XIX*.

⁸ BOIX, *L'obertura catalana: estratègies polítiques del catalanisme en un món interdependent*.

⁹ Veure: TORRES; SANJAUME-CALVET, «5. The (re)emergence of catalan secessionism through a generational lens».

¹⁰ ZUBRZYCKI, *Beheading the saint: Nationalism, religion, and secularism in Quebec*.

Un dels elements centrals de la Revolució tranquil·la va ser l'expansió del sector públic quebequès, amb l'objectiu de recuperar el poder econòmic des del keynesianisme ortodox

1837-1838. Un domini que era un veritable *quid pro quo* de la burgesia colonial anglesa, propietària de les grans empreses i explotadora dels recursos naturals, amb l'Església catòlica. L'educació, la sanitat i la majoria d'espais públics passaven per la jerarquia eclesiàstica en un territori que havia acollit part de l'exili del clergat i la noblesa després de la Revolució Francesa.

La mort de Duplessis, doncs, posaria el punt final al que la historiografia quebequesa ha anomenat la «Gran obscuritat». Una època socialment tradicionalista i políticament dominada pel nacionalisme de caire conservador i moderat. Un exemple és la figura de Lionel Groulx, canonge, professor i intel·lectual que, tot i la crítica al Canadà anglès, sempre va defensar l'herència colonial francesa més ultramuntana com un ordre social extremadament conservador. Groulx i els seus seguidors feien valdre precisament les garanties obtingudes pels canadencs francesos com a minoria cultural i religiosa per tal de defensar la seva posició constitucional dins del Canadà. Ara bé, la defensa «nacional» del Canadà francès no anava acompanyada

d'una emancipació de les estructures econòmiques i institucionals que feien dels francòfons canadencs ser considerats com a ciutadania de segona dins la confederació. Al contrari, Groulx era un gran admirador de Robert Baldwin i Louis-Hippolyte Lafontaine, els artífexs del restabliment de l'ordre colonial britànic el 1849 després del període de revoltes republicanes. La seva figura, doncs, exemplificava una tradició nacionalista conservadora que, si bé havia pogut somiar en un estat propi per als francòfons canadencs, no va saber sortir del marc colonial per reivindicar els drets nacionals.

Un projecte de país

Tal com ha mostrat la professora Claire Durand mitjançant dades d'enquesta agregades,¹¹ les generacions socialitzades i nascudes després de l'època de Duplessis han estat fins avui les portadores d'un nou marc nacional i polític nascut precisament les dècades dels anys 1960 i 1970. Un projecte de país molt allunyat

11 GAGNON, «Souveraineté: le projet de deux générations».

del que Duplessis tenia al cap.¹² Les polítiques econòmiques i culturals de Jean Lesage (1960-1966), el primer cap del govern liberal modern del Quebec, foren d'una ambició espectacular i van tenir efectes polítics inesperats. El seu govern és recordat com el motor de la Revolució tranquil·la, és a dir, el període de modernització accelerada en què el Quebec es va desprendre progressivament de l'herència conservadora i clerical del període Duplessis descrit abans. Entre les reformes més decisives preses per l'executiu Lesage hi ha la creació d'un sistema d'educació pública laica i accessible, juntament amb la fundació del Ministeri d'Educació al 1964. Però cal afegir-n'hi moltes d'altres.

Un dels elements centrals de la Revolució tranquil·la va ser l'expansió del sector públic quebequès, amb l'objectiu de recuperar el poder econòmic des del keynesianisme ortodox. El govern del Quebec va

12 Aquesta és, com totes les historiografies nacionals, una tesi molt discutida al Quebec. Sociòlegs com ara Gerard Bouchard han criticat la contraposició entre l'època de la Gran obscuritat i la Revolució tranquil·la assenyalant elements de continuïtat històrica en la identitat nacional quebequesa.

Les reformes de la Revolució tranquil·la en el sector públic, les polítiques econòmiques de caire keynesià i l’afirmació de la llengua i la cultura han deixat una empremta profunda

implementar polítiques intervencionistes, amb una forta inversió en educació, sanitat i serveis socials. Es van crear noves escoles i universitats públiques per democratitzar l’accés al coneixement i es va establir un sistema sanitari universal que reforçava el paper de l’Estat com a garant de l’equitat social. Aquest creixement institucional no només va modernitzar la societat quebequesa, sinó que també va proporcionar instruments propis per projectar una identitat política més sòlida dins del Canadà.

Un exemple paradigmàtic de la política econòmica de Lesage fou la nacionalització de l’energia hidroelèctrica el 1962, amb la creació d’Hydro-Québec. Aquesta empresa pública esdevingué símbol de la sobirania econòmica quebequesa, ja que va permetre al govern controlar un recurs estratègic, la construcció de grans embassaments per generar energia elèctrica i alhora finançar noves polítiques socials. L’operació va generar un fort sentiment de confiança col·lectiva i va demostrar que el Quebec podia competir i gestionar àmbits clau de l’economia sense dependre del capital anglocanadenc. En

el capítol de política econòmica s’hi pot afegir una llarga llista d’intervencions mitjançant societats públiques: la Societat General de Finançament (1962), la Societat de Siderúrgia del Quebec (1964) o la Societat Quebequesa d’Explotació Minera (1965), entre d’altres.

La Revolució tranquil·la va ser també una revolució identitària. La llengua francesa, fins llavors en una situació de tolerància subordinada, es va convertir en l’eix vertebrador de la nació quebequesa. L’aprovació de la Llei 101 —Carta de la Llengua Francesa— el 1977 va marcar un punt d’inflexió, en què es va establir el francès com a llengua oficial de l’Administració, de l’ensenyament i de la vida laboral. Aquesta política lingüística va consolidar la cohesió social i cultural del Quebec i va assentar les bases per a l’aparició d’un moviment sobiranista fort, que posteriorment cristal·litzaria en els referèndums d’independència de 1980 i 1995.

En definitiva, la Revolució tranquil·la no va ser un simple episodi històric, sinó un procés fundacional que encara avui explica la vitalitat del debat sobiranista al Quebec. Les

seves reformes en el sector públic, les polítiques econòmiques de caire keynesià i l’afirmació de la llengua i la cultura han deixat una empremta profunda.

El pas al sobiranisme

La Revolució tranquil·la es va traduir, doncs, en un canvi d’escenari polític en què el sobiranisme adoptà un paper central mitjançant un doble impacte de les ambiciosos polítiques governamentals: d’una banda, van donar al Quebec una base econòmica més sòlida i es va configurar un estat més modern, capaç de competir dins el Canadà i a escala internacional; de l’altra, van generar una nova consciència col·lectiva que vinculava el progrés econòmic amb l’afirmació identitària i política de la nació quebequesa. És en aquest marc que la figura clau de René Lévesque va emergir amb un lideratge carismàtic. Ministre clau en el govern liberal de Lesage, Lévesque fou el principal impulsor de la nacionalització de l’energia, un projecte que simbolitzava la presa de control dels quebequesos sobre els seus propis recursos. Ho farà, a més a més, sota el lema con-

Quan Lévesque i el Parti Québécois arribaren finalment al poder el 1976, l'agenda sobiranista es combinà amb polítiques nacionals de gran transcendència

tudent emprat pels liberals quebequesos durant la campanya electoral del 1962 «*Maîtres chez nous*» [Amos a casa nostra], amb què buscaven ja adoptar un perfil diferenciat dels seus correligionaris de la resta del Canadà, cada cop més distanciats de les ambicions sobiranistes francòfones.

La trajectòria política de Lévesque, que el duria a ser primer ministre finalment, aniria més enllà del liberalisme reformista: decebut amb els límits del federalisme que predicaven els liberals, Lévesque fundà el Mouvement Souveraineté-Association (MSA) i, per mitjà de la fusió amb altres grups —com ara el Rassemblement pour l'Indépendance Nationale (RIN)—, dona lloc a la fundació del Parti Québécois (1968). El nou partit encarnava exactament l'esperit d'una generació formada en el context de la Revolució tranquil·la: una generació que ja no es conformava amb reformes socials i econòmiques, sinó que aspirava a la sobirania política i a una afirmació nacional plena. A més a més, serà la primera generació de nacionalistes que s'identificarà amb el Quebec com a nació i no pas amb les identitats canadenca —*canadien*— o francoca-

nadenca compartida amb la resta de minories francòfones del Canadà.

Quan Lévesque amb el Parti Québécois arribà finalment al poder el 1976, l'agenda sobiranista es combinà amb polítiques nacionals de gran transcendència. El moment culminant va ser l'aprovació de la ja esmentada Llei 101 —Carta de la Llengua Francesa— el 1977, que establia el francès com a llengua comuna de l'espai públic, de l'Administració i de l'ensenyament. Aquesta llei consolida la centralitat de la llengua en el projecte nacional quebequès i, alhora, mostra la continuïtat històrica entre el llegat modernitzador de Lesage, la visió sobiranista de Lévesque i la institucionalització d'una identitat col·lectiva quebequesa diferenciada dins del Canadà. En definitiva, del lema «*Maîtres chez nous*» de Lesage fins a la Llei 101 de Lévesque s'articula un mateix fil conductor: la voluntat de construir un Quebec modern, just i sobirà, capaç de defensar la seva llengua i la seva cultura com a fonament de la nació.

Zubrzycki recorda que un dels elements fonamentals d'aquesta nova configuració serà la noció d'eman-

cipació nacional,¹³ ara ja definida com a nacional quebequesa i no francocanadenca, emmirallada en els moviments de descolonització i no tant en el nacionalisme tradicionalista conservador. Intel·lectuals com Pierre Vallières, involucrat en un grup armat independentista anomenat Front de Libération du Québec (FLQ), serien molt influents. Durant quatre mesos d'empresonament a Nova York el 1967, Vallières va escriure diverses obres, la més coneguda de les quals fou *Nègres blancs d'Amérique* al 1969. En aquest llibre comparava la situació històrica dels canadencs francesos/francocanadencs amb la dels afroamericans en el moment àlgid de la seva lluita pels drets civils. Vallières hi defensava que ambdós pobles compartien la condició d'una classe baixa explotada i feia una crida abrindada a la lluita armada d'alliberament contra els seus opressors. Tot i que la crida a la lluita armada no va tenir èxit i esdevingué una opció purament anecdòtica, l'enfocament anticolonial, de classe i de gènere va tenir una influència enorme a l'hora d'articular

13 ZUBRZYCKI, *Beheading the Saint: Nationalism, Religion, and Secularism in Quebec*.

El sobiranisme va néixer com a expressió política específica d'un país que majoritàriament ja s'havia decantat per un model determinat de modernització i per una identitat basada en els nous patrons culturals

un moviment sindicalista i civil al voltant del projecte sobiranista.

Conclusions

La Revolució tranquil·la va canviar per sempre el Quebec. Va transformar les estructures socials, culturals i polítiques de la província, va impulsar la modernització de l'Estat i va posar les bases de l'emergència d'un sobiranisme quebequès amb voluntat de convertir-se en projecte nacional. Als anys 1980 i 1990 aquest moviment va viure els seus dos grans moments d'eufòria i desencís. El primer, el 1980, quan el govern de René Lévesque va convocar el primer referèndum sobre la sobirania-associació i, tot i perdre amb un 60% de vots en contra, va consolidar una identitat política pròpia. El segon, el 1995, quan el «sí» va arribar al 49,4% i va deixar el país a tocar de la independència. Però aquella derrota va generar una fractura interna i un replegament cada vegada més francòfon i ètnic per part del Parti Québécois, que culminà amb iniciatives com la *Charte des valeurs* [Carta dels Valors Quebequesos] proposada el 2013 pel govern de Pauline Marois,

símbol d'una deriva identitària que va tensar la convivència social.

Avui, després de dècades de declivi sobiranista, les enquestes mostren un increment de suport entre els joves, sobretot els francòfons: prop de la meitat dels que tenen entre 18 i 34 anys optaven pel «sí» en un referèndum el mes de juny d'enguany, segons les enquestes.¹⁴ Factors com la desafecció partidista, el relleu generacional en forces com Quebec Solidari¹⁵ o col·lectius de la societat civil com OUI Québec, i fins i tot l'oposició a la reelecció de Donald Trump als EUA, expliquen aquesta revifalla. Un contrast notable amb la generació del *baby boom*, marcada per la frustració dels períodes de les derrotes dels dos referèndums i que

---

14 Dades de l'estudi realitzat per Leger360.com el juny del 2025. Disponible a: <www.leger360.com/fr>.

15 Quebec Solidari és un partit polític progressista del Quebec que defensa la justícia social, la igualtat i la protecció del medi ambient. Fundat el 2006, promou un model econòmic sostenible i solidari, posant l'accent en els serveis públics i els drets de les persones treballadores. També és partidari de la independència del Quebec, amb una visió feminista, ecologista i inclusiva de la societat. El seu principal competidor, el Partit Quebequès, és una formació també sobiranista de centreesquerra que busca la independència del Quebec dins d'un marc més tradicional i nacionalista, tal com ja hem descrit en aquest article.

deixa entreveure un possible renaiement del somni sobiranista per al futur.¹⁶

Sigui com sigui, del període de la Revolució tranquil·la se'n poden extreure diverses observacions que no tenim espai per desenvolupar, però que poden ser anunciades de manera succincta. Es tracta d'elements que el catalanisme també ha viscut en major o menor mesura i que l'anàlisi en el context quebequès mostra com a força rellevants per entendre el moviment.

La primera té a veure amb el propi projecte sobiranista. Encara que el context de canvi de patrons culturals arreu del món occidental va ser probablement determinant, un aspecte clau en el cas del Quebec fou el projecte de país, que, de fet, va precedir el moviment sobiranista. És a dir, el sobiranisme va néixer com a expressió política específica d'un país que majoritàriament ja s'havia decantat per un model determinat de modernització i per una identitat basada en els nous patrons culturals —de caràcter laic i progres-

---

16 SANJAUME-CALVET, «Així reconecta l'independentisme amb els joves al Quebec».

La Revolució tranquil·la ens mostra com la redefinició de les institucions, la cultura i l'economia pot alimentar aspiracions polítiques de gran abast

sista— i un estat de benestar propi. En aquest sentit, el sobiranisme dels anys 1970 al Quebec recorda, salvant les distàncies, a la proposta política de l'SNP a Escòcia, també molt lligada a una determinada manera d'entendre el poder públic, diferenciada de la d'una Anglaterra molt més liberal i poc intervencionista.

La segona és la maleabilitat de les identitats nacionals mostrada per l'evolució històrica del nacionalisme quebequès. Tal com hem exposat, la Revolució tranquil·la no només va significar un canvi en les polítiques del govern provincial, sinó també un veritable gir cultural i, fins i tot, d'identificació nacional —de «francocanadencs» a «quebequesos». Si bé bona part d'aquestes característiques poden ser força exclusives del context peculiar de la minoria francòfona canadenca, igualment podem concloure que la construcció nacional dels propis agents polítics —líders, organitzacions i institucions— hi tenen molt a dir en la configuració final de la identitat col·lectiva. La mutació identitària nacional envers la identificació amb el Quebec pot recordar també la tensió entre la identificació cultural i lingüística

amb el conjunt dels Països Catalans i el sobiranisme sovint restringit a l'àmbit del Principat.

Finalment, la lectura generacional introduïda per Vicens Vives és un element clau per a comprendre els moviments sobiranistes. La socialització intensa que va produir el període de la Revolució tranquil·la al voltant de la secularització, el laïcisme i la reivindicació de l'oficialitat de la llengua francesa va marcar profundament tota una generació. Es pot dir, salvant també les distàncies, que de manera semblant a la recuperació de l'autonomia durant i després de la Transició que, a casa nostra, va marcar tota una generació socialitzada també en aquell context. Ara bé, a la vegada la lectura generacional permet observar-ne els límits i la necessitat de transmissió del projecte sobiranista al llarg del temps. Si més no al Quebec, les experiències del 1980 i el 1995 van desgastar unes aspiracions generacionals que, anys més tard, van dur el moviment sobiranista a un replegament ètnic i a la marginalitat política fins avui.

En resum, la Revolució tranquil·la esdevé molt més que un capítol dins la història del Quebec: és un punt

d'inflexió que combina modernització social i cultural amb l'emergència d'una nova identitat col·lectiva. Tot i que sovint resta poc coneguda fora del context nord-americà, la seva rellevància rau en haver transformat una societat tradicional i subordinada en una comunitat moderna amb consciència pròpia i capacitat d'articular un projecte nacional. La Revolució tranquil·la ens mostra com la redefinició de les institucions, la cultura i l'economia pot alimentar aspiracions polítiques de gran abast i, per això, continua sent un referent ineludible per entendre els debats sobiranistes contemporanis, tant al Quebec com en altres nacions sense estat. ■

■ Bibliografia

BERTOMEU, Quim. «Aragonès proposa resoldre el conflicte emmirallant-se en el Quebec» [en línia]. A *Ara.cat*, 18 de setembre de 2025. Disponible a: <www.ara.cat>.

BOISVERT, Yves. «Souveraineté: le projet de deux générations» [en línia]. A *La Presse*, 3 de juny de 2014. Disponible a: <www.lapresse.ca>.

BOIX, Carles. *L'obertura catalana: estratègies polítiques del catalanisme en un món interdependent*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 2002.

CHACÓN, Carmen; RUIZ, Agustín. «El dictamen sobre la secesión de Quebec: un comentario» [en línia]. A *El dictamen sobre la secesión de Quebec: un comentario*. Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònomic i Locals, 1999. Disponible a: <www.ugr.cat>.

PALÓS, Roger. «L'independentisme català copia el Quebec en immigració i llengua després de la independència fallida» [en línia]. A *Ara.cat*, 19 de setembre de 2025. Disponible a: <www.ara.cat>.

PARLAMENT DE CATALUNYA. «El Parlament de Catalunya i l'Assemblea Nacional del Quebec reivindiquen la veu de les nacions sense estat en l'ordre internacional» [en línia]. A *Parlament.cat*, 4 d'abril de 2025. Disponible a: <www.parlament.cat>.

SANJAUME-CALVET; MARC. «Així reconnecta l'independentisme amb els joves al Quebec» A *Nació Digital*, 30 d'agost de 2025. Disponible a: <www.naciodigital.cat>.

TORRES, Pau; SANJAUME-CALVET, Marc. «5. The (Re)emergence of Catalan Secessionism through a Generational Lens». A *Generations and Nationalism: Comparing Catalonia, Quebec, and Scotland*, p. 71, 2025.

VALLIÈRES, Pierre. *Nègres blancs d'Amérique: autobiographie précoce d'un 'terroriste' québécois* [en línia]. 1969. Disponible a: <www.gallica.bnf.fr>.

VICENS VIVES, Jaume. *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Vicens-Vives, 1983.

ZUBRZYCKI, Geneviève. *Beheading the Saint: Nationalism, Religion and Secularism in Quebec*. Chicago; Londres: University of Chicago Press, 2016.